

ПЕРЕХІД ДО КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК НЕОБХІДНА ПЕРЕДУМОВА ПОДАЛЬШОГО СУСПІЛЬНОГО ПРОГРЕСУ

Ключко В.Г.

**Науковий керівник: Лісовицький В.М., к.е.н., проф.
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна**

Наприкінці ХХ ст. людство зіштовхнулося з глобальними економічними, демографічними, політичними проблемами, збільшенням бідності, нестачею та швидким виснаженням природних ресурсів. Ці проблеми не є тимчасовим явищем, а являють собою об'єктивні наслідки реалізації сучасної моделі розвитку людства. Для вирішення цих питань в якості нової моделі розвитку було запропоновано концепцію сталого розвитку, яка на сьогодні не має альтернативи.

Висвітлення питань, пов'язаних з механізмами функціонування різних економічних систем, їхнім зростанням та розвитком, залежить від рівня дослідження, стадії розвитку економічної теорії та етапу розвитку людства загалом. Так, при дослідженні економічного розвитку та вивченні його моделей на макроекономічному рівні розвиток розглядається переважно як необмежений процес, в той же час при аналізі діяльності фірми на мікрорівні завжди є точка після якої виробництво продукції є нерентабельним та відсутні причини для його подальшого продовження. Крім того, досліджуючи економічний розвиток, вчені досить часто не враховували взаємодію людини та природи.

Першим, хто взяв під сумнів необмеженість людського розвитку, був англійський учений, Томас Роберт Мальтус, який звернув увагу на непропорційність темпів зростання чисельності населення та засобів його існування. Завдяки цьому було започатковано теорію граничності природних ресурсів, проте ідеї Мальтуса не отримали необхідної уваги в свій час.

В кінці ХІХ - на початку ХХ ст. з'явилася теорія ноосфери та зросла увага вчених до проблем взаємодії людини та природи, проте ніяких змін в людському розвитку, направлених на збереження природних ресурсів не спостерігалось.

В економічній науці в ХХ ст. домінувала неокласична економічна теорія, яка віддавала перевагу теоретичним побудовам над практичними спостереженнями та ігнорувала дані про реальний світ, які не узгоджуються з теорією. Таке бачення віддавало перевагу чистоті теорії та її математичному апарату. Однією з основних сил, які забезпечують економічне зростання за умов граничності ресурсів вважався технологічний прогрес, передбачався високий рівень заміщення ресурсів, в тому числі і не відновлюваних природних ресурсів [2, с.236].

Таким чином, економічна теорія в ХХ ст. – на початку ХХІ ст. розглядає економіку як ізольовану систему, нехтуючи той факт, що економіка як відкрита підсистема функціонує в межах своєї материнської системи – природного довкілля. Природні ресурси розглядаються лише як один з факторів виробництва. Фундаментальна роль довкілля у постачанні ресурсів та наданні послуг, зокрема таких як поглинання відходів, без яких не може існувати людська економіка, значною мірою ігнорується.

Переламним моментом в дослідженні глобальних проблем сучасності загалом, та економічного розвитку зокрема, можна назвати доповідь Римського клубу «Межі зростання» (1977р). Ця доповідь заклала основи сучасної концепції «сталого (екологічно і соціально збалансованого) розвитку». Вона висунула дві принципові тези: 1. Якщо існуючі світові тенденції зростання населення, обсягів виробництва, виснаження ресурсів та забруднення довкілля залишаться незмінними, то протягом наступних 100 років буде досягнута фізична межа

зростання на цій планеті з подальшим різким та неконтрольованим зменшенням населення та економічним занепадом. 2. Існує можливість змінити ці тенденції фізичного зростання і перейти до стану економічної, соціальної та екологічної стабільності, що буде «стало розвиватися» й надалі в майбутньому.

Того ж року питання взаємозалежності людини і природи вперше обговорювалося на міжнародному рівні в рамках Конференції ООН з питань навколишнього людського середовища в Стокгольмі. Результатом якої стала розробка Програми ООН по навколишньому середовищу та створення багатьох національних природоохоронних структур на національному рівні. З метою розробки програми дій для всього світу була створена в 1983р ООН Міжнародна комісія по навколишньому середовищу і розвитку, яка в 1987 р опубліковувала свій звіт «Наше спільне майбутнє», в якому і була представлена нова концепція сталого розвитку, як альтернатива розвитку, заснованому на безграничному економічному зростанні. В цій доповіді вперше було надане точне визначення поняттю сталого розвитку, як такого, що сприяє задоволенню потреб нинішнього покоління без зменшення можливостей майбутніх поколінь задовольняти їхні власні потреби [4, с.5]. Однак офіційне визнання ідея, сформована в доповіді «Наше спільне майбутнє», отримала тільки в 1992 р., на Міжнародній конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро. За підсумками роботи конференції було прийнято два важливих документи: Декларація Ріо з проблем навколишнього середовища та розвитку, а також Порядок денний на XXI століття. В цих документах екологічній складовій стійкого розвитку приділялося багато уваги, в той час коли запровадженню цілей стійкого розвитку (особливо тим, що пов'язані з розвитком та кооперацією) небагато.

Після Стокгольмської конференції з питань сталого розвитку були проведені багато чисельні зустрічі та конференції, проте найбільш важливими були зустріч «Планета Земля +5» (1997 Нью-Йорк) та Світовий саміт з стійкого розвитку в Йоханесбурзі (2002). Ці зустрічі переважно давали оцінку прогресу, відмітили, що багато позитивних результатів було досягнуто, проте зусилля з впровадження концепції стійкого розвитку переважно були невдалими на національному та міжнародному рівні. Необхідно відзначити, що на саміті в Йоханесбурзі було зроблено значне зрушення в розумінні самого процесу стійкого розвитку – з екологічної його складової до соціальної та економічної.

Таким чином, в кінці минулого сторіччя людство обрало новий напрям – концепцію сталого розвитку. Незважаючи на те, що дана концепція визнана по всьому світі в якості бажаної цілі його розвитку, самому терміну «сталий розвиток» досі властива невизначеність та, як наслідок, відсутній єдиний підхід до його забезпечення. Розуміння стійкого розвитку варіюється від консервативного до радикального.

Домінуючою, проте консервативною точкою зору урядів різних країн та бізнесу залишається розгляд стійкого розвитку як тривалого економічного зростання з метою покращення рівня життя по всьому світу, зменшення бідності та покращенням стану навколишнього середовища. Економічне зростання розглядається як частина вирішення проблеми, та вважається, що ринок та технології забезпечать багатший світ, який буде екологічно стабільним. Крім того, вважається, що завдяки збільшенню доходів багатих в кінцевому результаті бідні також виграють та стануть багатшими.

Представником радикального підходу виступає Дейлі, який критикує ідею економічного зростання, як цілеспрямованого розвитку людства в рамках обмеженої екосистеми. Він вважає, що в деякій точці, економічне зростання, яке використовує більші об'єми ресурсів та продукує більше відходів виробництва є нестабільним, таким чином, виступаючи за перехід від економіки росту до економіки стабільності [1,с.28].

Також варто відзначити, що термін «сталий розвиток» став синонімом до деяких політичних планів – з одного боку політичні сили можуть висловлюватися в підтримку даної концепції з метою своєї популяризації, з іншого – багато країн що розвиваються вбачають в ньому ідеологію, розроблену розвинутими країнами з метою обмеження умов допомоги в розвитку та міжнародній торгівлі.

Незважаючи на різні підходи до визначення терміну «сталий розвиток» та методів його забезпечення, нераціональність концепції розвитку в напрямку необмеженого зростання є очевидною. Принципи сталого розвитку містять лише ідею, та не містять конкретних рішень чи інструментів реалізації його досягнення. Проте вже на даному етапі розвитку науки, вчені все більше замислюються над конкретними змінами в даному напрямку, які можна спостерігати в багатьох працях західних учених.

Зокрема, звертається увага на можливість заміщення природних ресурсів виробничими та масштаби такого заміщення. З цією метою виділяють два види стійкості – слабку та сильну. Слабка стійкість передбачає, що природний та виробничий капітал є взаємозамінними, у результаті стійкість системи підтримується за рахунок суми природного та виробничого капіталу. Сильна стійкість передбачає, що заміщення природного капіталу є неможливим у принципі та для досягнення стійкості необхідно підтримувати постійний рівень природного капіталу, що дозволить наступним поколінням бути настільки забезпеченими природними ресурсами та послугами екосистеми, наскільки забезпечені теперішні покоління [5, с.36].

Також пропонуються зміни в показниках, за допомогою яких вимірюється прогрес та рівень національного продукту. Перш за все це стосується такого показника як внутрішній валовий продукт, на основі якого пропонується розрахунок так званого «зеленого» ВВП, який би враховував виснаження ресурсів та збитки, завдані навколишньому середовищу. Проте в силу методологічних та інформаційних проблем, пов'язаних з його розрахунком, Аткінсон пропонує звернути увагу на поліпшенні виміру заощаджень таким чином щоб забезпечити зв'язок між поточними діями та їх впливом на майбутнє. Він стверджує, що в процесі розробки економічної політики в рамках політики сталого розвитку варто враховувати рівень реальних заощаджень. Це дозволить політикам збалансувати збереження деяких видів природних ресурсів у рамках більш широкої мети управління наявними в економіці активами [3, с.163].

Таким чином, на початку XXI ст. людство поступово переходить до нової моделі свого розвитку - концепції сталого розвитку. Реалізації даної концепції не може відбутися відразу та за одним сценарієм для всіх країн. Для досягнення цілей сталого розвитку потрібен поступовий перехід від економіки, орієнтованої на економічне зростання, до економіки сталого розвитку, яка б враховувала взаємодію людини і природи, обмеженість та не відновлюваність деяких видів природних ресурсів, проблеми бідності та нерівності в країнах що розвиваються, відповідальність індустріально розвинених країн за шкоду, яка була заподіяна навколишньому середовищу в процесі їх розвитку.

Література:

1. Дейлі Г.Е. Сталый розвиток: визначення, принципи, політики/ Г.Е.Дейлі // Науковий вісник. – 2005.- № 15.6. – С. 27-39
2. Сторожук А. Сталый розвиток економіки: історико-теоретичний аналіз / А. Сторожук // Вісник Львівського університету. – 2008. - №40. – С. 233-237
3. Atkinson G. Re-thinking economic progress/ G. Atkinson// World economics. – 2000. – № 1. – С. 153-166
4. Drexhage J. Sustainable development: from Brundtland to Rio 2012/ J. Drexhage, D. Murphy. – IISS. – 2010. – 26с.
5. Hopwood B. Sustainable development: mapping different approach / B. Hopwood, M. Mellor, G. O'Brien// Sustainable development. – 2005. - № 13. – С. 38-52